

การพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย DEVELOPMENT OF THE LAW ON PROPERTY OF MONKS IN THAILAND

พระครูวิมลสุวรรณกร (สมพงษ์ แพพันธ์)*, ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา,
พระครูสุตตรัตนบัณฑิต (ประยูร คำมา)

Phrakuvimonsuwanakon (Somphong Paefuen)*, Phuriwat Punayawuthipreeda,
Phralhrusuttarattanabandit (Prayoon Kamma)

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

*Corresponding Author E-mail: sakda2543210@gmail.com

Received May 29, 2026; Revised June 27, 2026; Accepted July 8, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย 2. เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ และ 3. นำเสนอการพัฒนากฎหมายทรัพย์สินของพระภิกษุให้เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร และการวิจัยเชิงคุณภาพสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 17 รูปหรือคน สันทนากลุ่มเฉพาะโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 10 รูปหรือคน วิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา สรุปเป็นความเรียง

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622, 1623, 1624 เมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้วไม่ต้องไปเกี่ยวข้องรับทรัพย์สินมรดกที่ตนเป็นทายาทโดยธรรมให้ต้องมาดูแลจัดการให้เป็นภาระทำให้ทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกของพระภิกษุที่มรณภาพ และอุปสรรค พบว่า ทรัพย์สินที่ภิกษุได้มาในระหว่างบวชเป็นสมณเพศแยกไม่ออกว่าเป็นของส่วนตัวหรือของวัด 2. ผลเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทยระหว่างกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ พบว่า 1. ประเทศเมียนมา (Burma/Myanmar) เมียนมามีกฎหมายที่เคร่งครัดและสอดคล้องกับพระธรรมวินัยสูงมาก 2. ประเทศศรีลังกา (Sri Lanka) ศรีลังกามีการจัดการที่เรียกว่า Buddhist Temporalities Ordinance ข้อเด่นที่ควรนำมาปรับใช้ และ 3. การพัฒนากฎหมายทรัพย์สินของพระภิกษุให้เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า การประยุกต์หลักธรรมโกศวิภาค 4 ด้าน พระภิกษุสามารถถือครองทรัพย์สินในชื่อบุคคลได้ไม่เกิน 25% ของรายได้ จัดสรรเงิน 50% เพื่อกิจการพระศาสนาและกำหนดให้ส่วนที่ 4 นี้มีการบริหารจัดการในลักษณะเงินฝากประจำ และมี 2 ประเด็นที่สรุปได้ คือ 1. ทรัพย์สินก่อนอุปสมบท มีการกำหนดให้มีการแสดงรายการทรัพย์สินที่มีมาก่อนอุปสมบทอย่างชัดเจน โดยมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 – 1624 มีการกำหนดแนวทางการจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุไว้แล้ว 2. ทรัพย์สินที่ได้จากสมณเพศ เงินหรือทรัพย์สินที่ได้จากการทำบุญในงานพิธีต่าง ๆ ตกเป็นของวัดหรือกองทุนส่วนกลางของคณะสงฆ์โดยทันที

คำสำคัญ: การพัฒนากฎหมาย, ทรัพย์สิน, พระภิกษุ

Abstract

This research aimed to study the conditions, problems, and obstacles in developing laws concerning monks' property in Thailand; compare legal measures between Thailand and foreign countries; and propose legal development guidelines suitable for the Thai monastic context. The methodology integrated documentary research, in-depth interviews with 17 informants, and a focus group with 10 experts. Data were analyzed using descriptive content analysis and summarized in an essay format.

The research findings were as follows: 1. Conditions, Problems, and Obstacles The study found that according to Sections 1622, 1623, and 1624 of the Thai Civil and Commercial Code, ordained monks were exempted from the burden of managing inherited estates. However, a major obstacle regarding the heirs' rights to a deceased monk's estate was the difficulty in distinguishing whether the property acquired during monkhood was personal or belonged to the temple. 2. Legal Comparison When comparing legal measures between Thailand and foreign countries, it was found that Myanmar had extremely strict laws that were highly consistent with Buddhist monastic discipline (Vinaya). Meanwhile, Sri Lanka managed monastic property under the Buddhist Temporalities Ordinance, which contained notable features suitable for adaptation in Thailand. 3. Legal Development Guidelines To make the property laws suitable for the Thai monastic context, the study proposed applying the Buddhist principle of Bhoga-vibhaga (the fourfold division of wealth). Under this concept, monks could hold personal property up to 25% of their income, allocate 50% for religious affairs, and manage the remaining portion as fixed deposits. Consequently, two main conclusions were drawn. First, regarding pre-ordination property, monks were required to clearly declare their existing assets, as management guidelines were already provided by the Sangha Act B.E. 2505 (1962) and Sections 1622–1624 of the Civil and Commercial Code. Second, for property acquired during monkhood, any money or assets obtained from merit-making ceremonies immediately belonged to the temple or the central Sangha fund.

Keywords: Development of Laws, Property, Buddhist Monks

บทนำ

พระภิกษุจึงเปรียบเสมือนตัวแทนของพระสงฆ์ ผู้รักษาและเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า พระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่เคารพสูงสุด ของพระพุทธศาสนา จึงรวมกันอยู่ในตัวพระภิกษุแต่ในเรื่องมรดกของพระภิกษุกฎหมาย ได้บัญญัติเรื่องการเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดก การรับมรดกและการตกทอดซึ่งทรัพย์สินมรดก ทั้งในส่วนที่เป็นทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ และทรัพย์สินที่เป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุตามมาตรา 1622 ถึงมาตรา 1624 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (นรา ถิ่นนัยธร, 2564)

นอกจากนี้ ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ เมื่อพระภิกษุลาสิกขาจากความเป็นพระภิกษุกลับสู่ความเป็นฆราวาส ก็ยังสามารถนำทรัพย์สินเหล่านั้นกลับไปเป็นทรัพย์สินส่วนตัวได้อีกด้วย หลักการนี้ไม่ได้บัญญัติไว้ชัดเจนในตัวบทกฎหมาย แต่จากคำอธิบายในตำราทางกฎหมาย ต่างตีความไปใน

ทำนองเดียวกันว่า บุคคลที่ลาสิกขาสามารถนำทรัพย์สินเหล่านั้นกลับไปเป็นทรัพย์สินส่วนตัวได้ ปรากฏจากคำอธิบายเรื่องการตกทอดซึ่งมรดกของพระภิกษุในกรณีที่พระภิกษุบวชหลายครั้ง โดยจะต้องพิจารณาทรัพย์สินเฉพาะส่วนที่ได้มาระหว่างการบวชครั้งสุดท้ายเท่านั้นที่จะตกเป็นสมบัติของวัด ส่วนทรัพย์สินที่ได้มาในการบวชครั้งก่อนการบวชครั้งสุดท้าย ไม่อยู่ในบังคับของมาตรา 1623 นี้ คงถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาก่อนอุปสมบท ตกทอดสู่ทายาทโดยธรรมตามมาตรา 1624 (ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2564) ตัวอย่างเช่น พระภิกษุ ก. อุปสมบทครั้งแรก ระหว่างอยู่ในสมณเพศมีผู้นำพระพุทธรูปทองคำ 1 องค์มาถวาย หลังจากสึกแล้วได้อุปสมบทอีกครั้ง หลังมีผู้ถวายเงิน 50,000 บาท พระภิกษุ ก. นำเงินนั้นไปเก็บไว้ที่บ้าน ต่อมาพระภิกษุ ก. มรณภาพดังนี้ พระพุทธรูปทองคำตกทอดแก่ทายาทของพระภิกษุ ก. เพราะเป็นทรัพย์สินของพระภิกษุ ก. ก่อนอุปสมบทตามมาตรา 1624 ส่วนเงิน 50,000 บาท ตกเป็นสมบัติของวัด เพราะเป็นทรัพย์สินที่พระภิกษุ ก. ได้มาระหว่างอยู่ในสมณเพศแม้ขณะมรณภาพเงินจำนวนนี้ไม่ได้อยู่ที่วัดที่เป็นภูมิลำเนา วัดก็มีสิทธิเรียกร้องเงิน จำนวน 50,000 บาทนี้ได้ตามมาตรา 1623 (เพิ่มศักดิ์ เพิ่มพูน, 2534) ซึ่งผลของการตีความเช่นนี้ ทำให้มีบุคคลบางคนใช้ช่องทางที่เสมือนเป็นช่องโหว่ในการแสวงหาทรัพย์สินจากบุคคลอื่นที่เคารพนับถือในตัวพระภิกษุและพระพุทธศาสนา เพื่อนำกลับไปใช้สอยภายหลังจากลาสิกขา

จากการศึกษาบทบัญญัติดังกล่าวพบว่าปัญหาประการที่หนึ่ง คือ การเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมของพระภิกษุสงฆ์ “เป็นการเปิดช่องทางของกฎหมายที่จะทำให้พระภิกษุสงฆ์ต้องมาวุ่นวายในการจัดการทรัพย์สิน” (วิจิตร เปาะสี, 2562) ประการที่สอง กฎหมายเปิดโอกาสให้พระภิกษุถือครองและจำหน่ายทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ แสดงให้เห็นว่า “กฎหมายที่อนุญาตให้พระภิกษุสามารถมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศได้ และสามารถจำหน่ายทรัพย์สินไปในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ รวมถึงสามารถทำพินัยกรรมกับทรัพย์สินเหล่านั้นได้ ถึงแม้ว่าทรัพย์สินเหล่านั้นจะเป็นทรัพย์สินที่ได้รับจากการถวายของพุทธศาสนิกชนเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ก็ตามซึ่งการที่กฎหมายให้พระภิกษุสามารถมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศได้นี้ ทำให้มีบุคคลบางคนใช้ช่องทางที่เสมือนเป็นช่องโหว่ในการแสวงหาทรัพย์สินจากบุคคลอื่นที่เคารพนับถือ” โดยเฉพาะในกรณีที่ทรัพย์สินมูลค่าสูงหรือทรัพย์สินที่ได้รับจากการบริจาคจึงต้องมีการพิจารณาตามมาตรา 521 ประการที่สาม ปัญหาการจำหน่ายและโอนทรัพย์สินของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ เกิดความสับสนและเกิดปัญหาในการที่บุคคลก่อนที่จะอุปสมบทนั้นไม่ได้ทำการจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินที่มีก่อนอุปสมบทโดยเฉพาะกรณีที่ปัญหาในเรื่องทรัพย์สินของคู่สมรสก่อนการอุปสมบทเนื่องจากผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วนั้นถือว่าไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับทรัพย์สินใด ๆ

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นผู้ศึกษาได้ตระหนักถึงการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทยจึงเห็นว่าจะต้องมีการศึกษาและวิเคราะห์ถึงการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของพระภิกษุทั้งนี้ ผลการศึกษาที่ได้จะนำไปสู่ข้อเสนอแนะและนำข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษามาประกอบกับการปรับปรุงแก้ไขพัฒนากฎหมายในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ในการพัฒนากฎหมายที่ชัดเจน โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการคุ้มครองทรัพย์สินของพระพุทธรูปศาสนากับการรักษาหลักพระธรรมวินัย ปรับปรุงกฎหมายให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน พัฒนากลไกการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงการพัฒนากระบวนการข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการทรัพย์สินซึ่งจะช่วยให้การพัฒนากฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทยระหว่างกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ
3. เพื่อนำเสนอการพัฒนากฎหมายทรัพย์สินของพระภิกษุให้เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ นักวิชาการด้านกฎหมาย ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดในการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหาปัจจุบันของกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย ตอนที่ 3 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย และตอนที่ 4 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ ตำรา ทางด้านนิติศาสตร์ และการสัมภาษณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการสังเคราะห์เอกสาร หนังสือ ตำรา ทางด้านนิติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับที่ดินทั้งกฎหมายในประเทศไทยและกฎหมายในต่างประเทศ

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622, 1623, 1624 เมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้วไม่ต้องไปเกี่ยวข้องรับทรัพย์มรดกที่ตนเป็นทายาทโดยธรรมให้ต้องมาดูแลจัดการให้เป็นภาระ แยกส่วนทรัพย์สินก่อนบวช และทรัพย์สินหลังบวช ของพระภิกษุไว้ชัดเจน ทำให้ทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกของพระภิกษุที่มรณภาพ จุดแข็งที่โดดเด่นที่สุดคือ มาตรา 1623 ซึ่งกำหนดว่าทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อมรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของ “วัด” ที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นแต่จะได้จำหน่ายจ่ายโอนไปในระหว่างชีวิตหรือทำพินัยกรรมไว้ ช่องโหว่ในการถ่ายโอนทรัพย์สินก่อนมรณภาพ แม้มาตรา 1623 จะบอกว่าทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างบวชต้องตกเป็นของวัดเมื่อมรณภาพ แต่กฎหมายก็มี

ข้อยกเว้นว่า “เว้นแต่จะได้จำหน่ายจ่ายโอนไปในระหว่างชีวิต” และการขาดระบบการตรวจสอบและ “บัญชีทรัพย์สิน” ที่โปร่งใสกฎหมายไทยไม่ได้บังคับให้พระภิกษุต้องแจ้งบัญชีทรัพย์สินส่วนบุคคลต่อหน่วยงานรัฐหรือคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบและอุปสรรคของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทยพบว่า ภิกษุจัดการทรัพย์สินก่อนบวชไม่ได้ด้วยตนเอง เพราะการครองสมณเพศหลังอุปสมบทกำหนดให้ใช้ชีวิตเรียบง่ายและไม่ถือครองทรัพย์สินส่วนตัว ทรัพย์สินที่ภิกษุได้มาในระหว่างบวชเป็นสมณเพศอาจแยกไม่ออกว่าเป็นของส่วนตัวหรือของวัด เนื่องจากการไม่มีการทำบัญชีรับที่ชัดเจน

2. การเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทยระหว่างกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ พบว่า ประเทศเมียนมา (Burma/Myanmar) เมียนมามีกฎหมายที่เคร่งครัดและสอดคล้องกับพระธรรมวินัยสูงมาก แต่พระภิกษุสามารถรับพินัยกรรมในประเทศไทย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 ประเทศศรีลังกา (Sri Lanka) ศรีลังกามีการจัดการที่เรียกว่า Buddhist Temporalities Ordinance ข้อเด่นที่ควรนำมาปรับใช้ กฎหมายนี้กำหนดให้มีตำแหน่ง Public Trustee (เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สินสาธารณะ) เข้ามาช่วยกำกับดูแลทรัพย์สินของวัดและพระสงฆ์ ส่วนในเรื่องทรัพย์สินของพระภิกษุนั้นทั้งในประเทศไทยหรือศรีลังกา หรือเมียนมา ไม่ได้มีกฎหมายบัญญัติห้ามไว้อย่างชัดเจน จึงต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย คือ ต้องมีไวยาวัจกรผู้คอยขวนขวายในการจัดการทรัพย์สินเพื่อหลีกเลี่ยงการต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ว่าพระภิกษุทุกรูปจะมีไวยาวัจกรเป็นผู้คอยดูแล จำเป็นที่พระภิกษุต้องดำเนินการเองเกี่ยวกับทรัพย์สิน แม้จะละเมิดหลักพระธรรมวินัยแต่ก็ไม่ถึงขั้นอาบัติปาราชิก สามารถที่จะแสดงอาบัติเพื่อความบริสุทธิ์ได้

3. การพัฒนากฎหมายทรัพย์สินของพระภิกษุให้เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในประเทศ พบว่า โภควิภาค 4 ด้าน เอเกน โภเค ภุณเชย 1 ส่วน (25%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ใช้สำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตน) กำหนดให้พระภิกษุสามารถถือครองทรัพย์สินในชื่อบุคคลได้ไม่เกิน 25% ของรายได้ (ปัจจัย) ที่ได้รับในแต่ละปี เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัว โภควิภาค 4 ด้าน ทวีทิ กมมัม ปโยชเย 2 ส่วน (50%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ใช้สำหรับใช้เป็นกิจการพระพุทธศาสนา) ต้องจัดสรรเงิน 50% เข้าสู่บัญชีเพื่อกิจการพระพุทธศาสนา โภควิภาค 4 ด้าน จตุตถญจ นิชาเปย 1 ส่วน (25%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่เก็บไว้ในคราวจำเป็น) กฎหมายอาจกำหนดให้ส่วนที่ 4 นี้มีการบริหารจัดการในลักษณะเงินฝากประจำและทรัพย์สินพระพุทธศาสนา กฎหมายแพ่ง (มาตรา 1623) ให้สิทธิพระภิกษุถือครองทรัพย์สินในชื่อตนเองได้เสมือนฆราวาส การออกแบบกฎหมายใหม่หรือการแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างโลกวัชชะและปณัตติวัชชะ ควรยึดโยงกับหลักการแยกประเภท ควบคุมสัดส่วน และเพิ่มความโปร่งใส อาศัยการมีส่วนร่วมแบบสามประสาน เพราะเรื่องนี้คาบเกี่ยวทั้งมิติทางกฎหมาย (รัฐ) มิติทางธรรมวินัย (คณะสงฆ์) คณะสงฆ์และปรับปรุงกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 ให้พระภิกษุสามารถใช้สิทธิทางศาลผ่าน “ผู้รับมอบอำนาจ” หรือ “ทนายความ” ได้โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมฟ้องร้องมรดกเองและนำ พระราชบัญญัติ การบัญชี พ.ศ. 2543 รวมทั้งระบบมาตรฐานการทำบัญชีของภาครัฐ มาเป็นแนวทางการร่างกฎหมายการจัดทำบัญชีของวัด

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทยพบว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622, 1623, 1624 มีจุดแข็ง เมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้วไม่ต้องไปเกี่ยวข้องรับทรัพย์มรดกที่ตนเป็นทายาทโดยธรรมให้ต้องมาดูแลจัดการให้เป็นภาระ แยกส่วนทรัพย์สินก่อนบวช และทรัพย์สินหลังบวช ของพระภิกษุไว้ชัดเจน ทำให้ทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกของพระภิกษุที่มรณภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของฉัตรมาส วิเศษสินธุ์ และสุชาดา ศรีใหม่ (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง

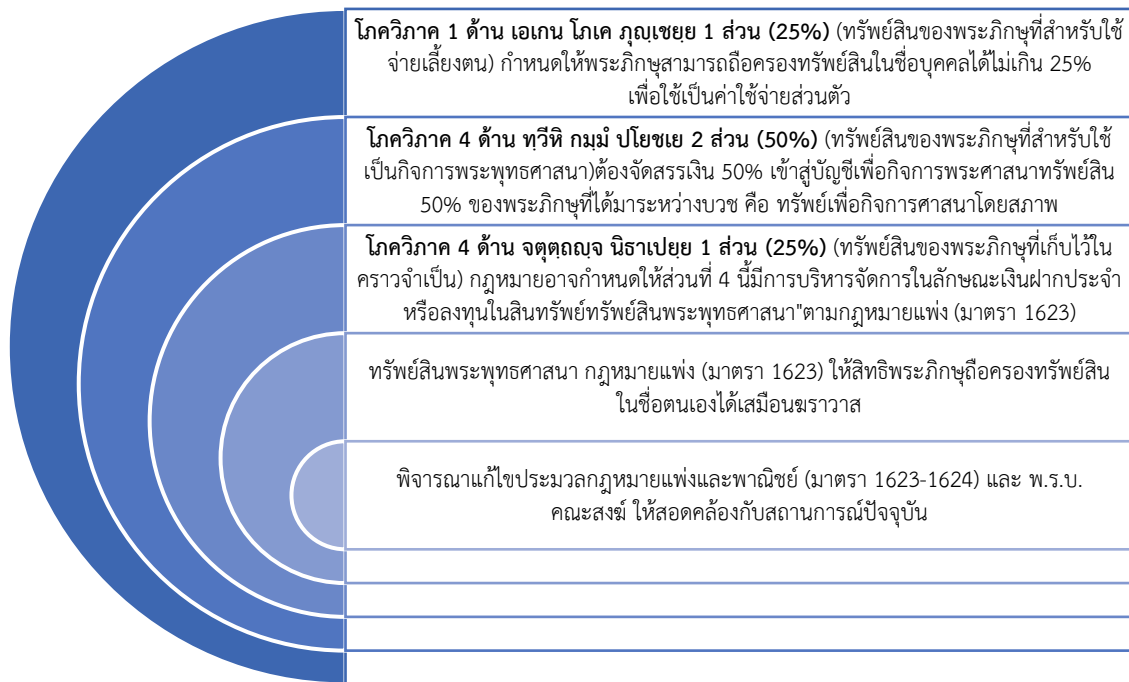
พระภิกษุยกยอกทรัพย์ : ศึกษาความรับผิดชอบทางอาญาและอาบัติตามพระวินัย ผลการศึกษาพบว่า พระภิกษุรูปหนึ่งนำเงินของวัดไปซื้อที่ดินและโอนเป็นชื่อตนเอง เป็นผลให้ที่ดินนั้นตกเป็นกรรมสิทธิ์ของตนทันที ต่อมาได้ถูกฟ้องต่อศาลและตกเป็นจำเลยในข้อหายกยอกทรัพย์ จึงยินยอมโอนที่ดินคืนกลับให้แก่วัดและพนักงานอัยการโจทก์ขอถอนฟ้องคดีก่อนจะมีคำพิพากษาของศาล พระภิกษุรูปนั้นจึงหลุดพ้นจากโทษอาญา เนื่องจากเป็นความผิดอันยอมความได้ และปัญหาของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทยพบว่า การที่พระภิกษุห้ามฟ้องร้องบังคับเอาทรัพย์มรดกในฐานะทายาทโดยธรรม (เว้นแต่จะสืบทอดมาฟ้อง) ในทางกฎหมายถือเป็นการจำกัดสิทธิพลเมือง ทำให้พระอาจถูกญาติพี่น้องโกงมรดกที่ท่านควรได้รับตามสิทธิธรรมดา และหากทรัพย์สินของพระภิกษุก่อนบวชไม่มีการจัดทำรายการไว้ อาจมีปัญหาระหว่างทายาทผู้รับมรดกเกิดความขัดแย้งในการแบ่งทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุได้ อุปสรรคของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า ภิกษุจัดการทรัพย์สินก่อนบวชไม่ได้ด้วยตนเอง เพราะการครองสมณเพศหลังอุปสมบทกำหนดให้ใช้ชีวิตเรียบง่ายและไม่ถือครองทรัพย์สินส่วนตัว ทรัพย์สินที่ภิกษุได้มาในระหว่างบวชเป็นสมณเพศอาจแยกไม่ออกว่าเป็นของส่วนตัวหรือของวัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระนิทัศน์ ชีรปัญญา (วงศ์วังเพิ่ม) (2560) ได้ศึกษาเรื่อง กฎหมายที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของพระสงฆ์ ผลจากการศึกษาพบว่า ในส่วนประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ ที่เกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์เรียกร้องเอาทรัพย์สินในฐานะผู้รับพินัยกรรมได้ แต่เรียกร้องในฐานะทายาทโดยธรรมไม่ได้ดังในมาตรา 1622 พระภิกษุนั้น จะเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมไม่ได้เว้นแต่จะได้สืบทอดจากสมณเพศมาเรียกร้องภายในกำหนดอายุความตาม มาตรา 1754 แต่ภิกษุเป็นผู้รับพินัยกรรมทรัพย์สินพระภิกษุก่อนอุปสมบทและหลังอุปสมบทแล้ว และทรัพย์สินของพระภิกษุมรณภาพ มีประเด็น ที่จะต้องพิจารณาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อยู่ 3 มาตราด้วยกัน เช่น มาตรา 1623 ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มา ในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่ พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในช่วงที่มีชีวิตหรือโดยพินัยกรรม และมาตรา 1624 ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนั้นหากตกเป็นสมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้นหรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการใดตามกฎหมายก็ได้

2. ผลเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทยระหว่างกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ พบว่า 1. ประเทศเมียนมา (Burma/Myanmar) เมียนมามีกฎหมายที่เคร่งครัดและสอดคล้องกับพระธรรมวินัยสูงมาก โดยเฉพาะ Vinaya-dhammanuggaha (กฎหมายคุ้มครองพระธรรมวินัย) ข้อเด่นที่ควรนำมาปรับใช้ กฎหมายเมียนมาไม่อนุญาตให้พระภิกษุมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัวที่ 2. ประเทศศรีลังกา (Sri Lanka) ศรีลังการมีการจัดการที่เรียกว่า Buddhist Temporalities Ordinance ข้อเด่นที่ควรนำมาปรับใช้ กฎหมายนี้กำหนดให้มีตำแหน่ง Public Trustee (เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สินสาธารณะ) เข้ามาช่วยกำกับดูแลทรัพย์สินของวัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมเกียรติ วรปัญญาอนันต์ (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ข้อความคิดว่าด้วยการครอบครองตามกฎหมายลักษณะทรัพย์สิน ผลการวิจัยพบว่า ครอบครองเป็นหนึ่งในข้อความคิดที่มีความสำคัญมากที่สุดในเรื่องกฎหมายทรัพย์สิน แต่เป็นการยากที่จะให้ความหมายแก่คำว่าครอบครอง ทั้งการยึดถือทางกายภาพและเจตนาล้วนเป็นสิ่งที่ต้องมีเพื่อให้เกิดมีการครอบครองขึ้น กรรมสิทธิ์เป็นข้อความคิดทางกฎหมายในขณะที่ครอบครองเป็นทั้งเรื่องในทางข้อเท็จจริงและเป็นข้อความคิดทางกฎหมายไปพร้อมกัน อัลเปียนกล่าวในมูลบทินิติศาสตร์ว่า “กรรมสิทธิ์ไม่มีสิ่งใดร่วมกับครอบครอง” (Nihil Commune Habet Proprietas Cum Possessione) กฎหมายโรมันรู้จักการใช้คำสั่งเกี่ยวกับการครอบครองเพื่อคุ้มครองการครอบครอง บนพื้นฐานของการศึกษากฎหมายโรมันอย่างกว้างขวางและตามวิธีการทางทฤษฎี

3. การพัฒนากฎหมายทรัพย์สินของพระภิกษุให้เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า 1. โศกวิภาค 4 ด้าน เอเกน โสเค ฤๅชเยย 1 ส่วน (25%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ใช้จ่ายเลี้ยงตน) กำหนดให้พระภิกษุสามารถถือครองทรัพย์สินในชื่อบุคคลได้ไม่เกิน 25% ของรายได้ (ปัจจัย) ที่ได้รับในแต่ละปี เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัว (ค่ายา ค่าเดินทาง ค่าเล่าเรียน) และส่วนที่เหลือ (75%) กฎหมายอาจบังคับให้เข้าสู่กองทุนวัด 2. โศกวิภาค 4 ด้าน ทวีทิ กมม ปโยชเยย 2 ส่วน (50%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ใช้เป็นกิจการพระพุทธศาสนา) ต้องจัดสรรเงิน 50% เข้าสู่บัญชีเพื่อกิจการพระพุทธศาสนา 3. โศกวิภาค 4 ด้าน จตุตถญจนินาเปยย 1 ส่วน (25%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่เก็บไว้ในคราวจำเป็น) กฎหมายอาจกำหนดให้ส่วนที่ 4 นี้มีการบริหารจัดการในลักษณะ “เงินฝากประจำ” หรือลงทุนในสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยงต่ำมากช่องว่างระหว่าง “กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล” และ “ทรัพย์สินพระพุทธศาสนา” กฎหมายแพ่ง (มาตรา 1623) ให้สิทธิพระภิกษุถือครองทรัพย์สินในชื่อตนเองได้เสมือน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูอาทรกิจจาภิรักษ์ (ฉัตรขมภู) (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์โศกวิภาค 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า โศกวิภาค 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นหลักในการบริหารจัดการทรัพย์สินที่ได้มาเพื่อความเจริญก้าวหน้าและความ เป็นอยู่ที่ยั่งยืน ด้วยการแบ่งทรัพย์สินที่หามาได้ออกเป็น 4 ส่วน และ 4. การออกกฎหมายจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิ ด้านการเงินส่วนกลางของคณะสงฆ์และปรับปรุงกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 ให้พระภิกษุสามารถใช้สิทธิทางศาลผ่านผู้รับมอบอำนาจหรือทนายความ ได้โดยไม่ต้องสืกออกมาฟ้องร้องมรดกเองและมี 2 ประเด็น ที่สรุปได้ คือ 1. ทรัพย์สินก่อนอุปสมบท มีการกำหนดให้มีการแสดงรายการทรัพย์สินที่มีมาก่อนอุปสมบท อย่างชัดเจน โดยจัดทำบัญชีทรัพย์สินเป็นลายลักษณ์อักษรและมีพยานรับรอง เพื่อใช้เป็นหลักฐานยืนยัน ในภายหลัง โดยมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 – 1624 มีการกำหนดแนวทางการจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัติยังพบ ช่องว่างหลายประการ เช่น การตีความสิทธิในทรัพย์สินก่อนบวช หรือการจัดการทรัพย์สินเมื่อพระภิกษุ มรณภาพ ซึ่งบางกรณียังเกิดความขัดแย้งระหว่างทายาทกับวัด 2. ทรัพย์สินที่ได้จากสมณเพศ (ศรัทธา สาธารณะ) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้จากการทำบุญในงานพิธีต่าง ๆ ควรตกเป็นของวัดหรือกองทุนส่วนกลางของ คณะสงฆ์โดยทันที โดยห้ามทำพินัยกรรมยกให้บุคคลธรรมดา กรณีพระภิกษุมรณภาพ และไม่ได้ทำพินัยกรรม ทรัพย์สินส่วนตัวของพระที่มรณภาพ จึงตกเป็นของวัด แต่กรณีสืกแล้ว (ไม่ได้มรณภาพ) ทรัพย์สินส่วนตัว ก็ยังคงเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของอดีตพระภิกษุ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย” ผู้วิจัยได้ ศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรค รวมถึงเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายของไทยกับต่างประเทศ เพื่อนำมาบูรณาการร่วมกับหลักพระธรรมวินัย ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในสังคมไทย ซึ่งมุ่งเน้นการแก้ปัญหาช่องว่างทางกฎหมายตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622-1624 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย ผู้วิจัยต้ององค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

การพัฒนากฎหมายทรัพย์สินของพระภิกษุให้เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในประเทศ พบว่า

1. โกศวิภาค 4 กำหนดให้พระภิกษุสามารถถือครองทรัพย์สินในชื่อบุคคลได้ไม่เกิน 25% ของรายได้ (ปัจจัย) ที่ได้รับในแต่ละปี เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัว และส่วนที่เหลือ (75%) กฎหมายอาจบังคับให้เข้าสู่ “กองทุนวัด” หรือ “บัญชีเพื่อศาสนประโยชน์” 2 ส่วน (50%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่สำหรับใช้เป็นกิจการพระพุทธศาสนา) ต้องจัดสรรเงิน 50% เข้าสู่บัญชีเพื่อกิจการพระศาสนา 1 ส่วน (25%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่เก็บไว้ในคราวจำเป็น) กฎหมายอาจกำหนดให้ส่วนที่ 4 นี้มีการบริหารจัดการในลักษณะและทรัพย์สินพระพุทธศาสนา กฎหมายแพ่ง (มาตรา 1623) ให้สิทธิพระภิกษุถือครองทรัพย์สินในชื่อตนเองได้เสมือนฆราวาส

2. ทรัพย์สินก่อนอุปสมบท มีการกำหนดให้มีการแสดงรายการทรัพย์สินที่มีมาก่อนอุปสมบทอย่างชัดเจน โดยจัดทำบัญชีทรัพย์สินเป็นลายลักษณ์อักษรและมีพยานรับรอง เพื่อใช้เป็นหลักฐานยืนยันในภายหลัง โดยมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และบทบัญญัติใน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622-1624 มีการกำหนดแนวทางการจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัติยังพบช่องว่างหลายประการ เช่น การตีความสิทธิในทรัพย์สินก่อนบวช หรือการจัดการทรัพย์สินเมื่อพระภิกษุมรณภาพ ซึ่งบางกรณียังเกิดความขัดแย้งระหว่างทายาทกับวัด 2. ทรัพย์สินที่ได้จากสมณเพศ (ศรัทธาสาธารณะ) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้จากการทำบุญในงานพิธีต่าง ๆ ควรตกเป็นของวัดหรือกองทุนส่วนกลางของคณะสงฆ์ โดยทันที โดยห้ามทำพินัยกรรมยกให้บุคคลธรรมดา กรณีพระภิกษุมรณภาพ และ ไม่ได้ทำพินัยกรรมทรัพย์สินส่วนตัวของพระที่มรณภาพ จึงตกเป็นของวัด แต่กรณีสึกแล้ว (ไม่ได้มรณภาพ) ทรัพย์สินส่วนตัวก็ยังคงเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของอดีตพระภิกษุ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. คณะสงฆ์ไทยควรมีการปฏิรูปกฎหมายคณะสงฆ์เพื่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622, 1623, 1624 เมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้วไม่ต้องไปเกี่ยวข้องรับทรัพย์มรดกที่ตนเป็นทายาทโดยธรรมให้ต้องมาดูแลจัดการให้เป็นภาระ แยกส่วนทรัพย์สินก่อนบวช และทรัพย์สินหลังบวช ของพระภิกษุไว้ชัดเจน
2. คณะสงฆ์ไทยควรมีนโยบาย ในการทำบัญชีทรัพย์สินเพื่อปิดช่องโหว่ในการถ่ายโอนทรัพย์สินก่อนมรณภาพแม้มาตรา 1623 จะบอกว่า ทรัพย์ที่ได้มาในระหว่างบวชต้องตกเป็นของวัดเมื่อมรณภาพ แต่กฎหมายก็มีข้อยกเว้นว่า เว้นแต่จะได้จำหน่ายจ่ายโอนไปในระหว่างชีวิต

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. รัฐมีหน้าที่ในการวางโครงสร้างนิติศาสตร์เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมและโปร่งใสในฐานะพลเมืองฝ่ายนิติบัญญัติ (รัฐสภา) พิจารณาแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (มาตรา 1622-1624) และ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและการยกระดับความโปร่งใสและธรรมาภิบาล ในประเด็นทรัพย์สินของพระภิกษุ ไม่ได้เป็นเพียงการออกกฎหมายบังคับเท่านั้น แต่ต้องเป็นการสร้างระบบที่โปร่งใส การเปลี่ยนปัจจัยส่วนตัวเป็นสวัสดิการส่วนรวม
2. คณะสงฆ์ไทยควรมีกฤษฎีการบริหารจัดการบัญชีวัดและบัญชีส่วนตัวของพระภิกษุควรมานาเทคโนโลยีทางการเงินและระบบบัญชีดิจิทัลมาใช้ในการบันทึกรายรับรายจ่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและสร้างความน่าเชื่อถือแก่พุทธศาสนิกชน

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรมาส วิเศษสินธุ์ และสุชาติ ศรีใหม่. (2561). พระภิกษุยกยอกทรัพย์ : ศึกษาความรับผิดชอบทางอาญาและอาบัติตามพระวินัย. วารสารนิติศาสตร์และสังคมศาสตร์, 1(1), 107-133.
- นรา ถิ่นนัยธร. (2564). สิทธิทางทรัพย์สินของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา (ดุชนิพนธ์ปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระครูอาทรกิจจาภิรักษ์ (ฉัตรชมภู). (2557). การศึกษาวิเคราะห์โกศวิภาค 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระนิทัศน์ ธีรปัญญา (วงศ์วังเพิ่ม). (2560). กฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินของพระสงฆ์. วารสารมณีเชษฐาราม, 1(2), 41-47.
- เพิ่มศักดิ์ เพิ่มพูน. (2534). กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2564). หลักกฎหมายมรดก (พิมพ์ครั้งที่ 8). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิจิตร เปาะสี. (2562). ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินและมรดกของพระภิกษุสงฆ์. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2569 จาก <http://www.lawgrad.ru.ac.th/Abstracts/569>.
- สมเกียรติ วรรณปัญญานันต์. (2564). ข้อความคิดว่าด้วยการครอบครองตามกฎหมายลักษณะทรัพย์สิน. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 5(1), 1-38.